

Traumets litteraritet: erindring og skapelse

Prosjektet er et samarbeid mellom Institutt for lingvistiske, litterære og estetiske studier ved Universitetet i Bergen (UiB) og Institutt for nordisk og mediefag ved Universitetet i Agder (UiA). Prosjektledere er professor Unni Langås (UiA) og førsteamanuensis Ingrid Nielsen (UiB).

Innledende om traumer som forskningsfelt

Traumer er i dag et internasjonalt forskningsfelt som omfatter fag som psykiatri, nevrologi, sosiologi og litteraturvitenskap. Når disse ulike perspektivene kan møtes i en interesse for ett og samme fenomen, skyldes det at denne menneskelige erfaringen ikke bare er en samfunnsmessig betinget helsetilstand, men at den også har et litterært aspekt.

Traumbearbeiding dreier seg om å finne verbalt uttrykk for opplevelser det er vanskelig eller helt umulig å si noe om. Samtidig er litteratur et unikt medium for å gi sammensatte og intense tolkninger av sjokkerte hendelser og virkningene av disse. Litteraturen henter stoff fra individuelle og kollektive traumeerfaringer, ofte i spenningsfylt kombinasjon, samtidig som de litterære fortellingene som pasientene forteller sine terapeuter, også har formet den medisinske og psykologiske forståelsen av lidelsen.

Rystende og sjokkerte hendelser som kan forårsake traumer, er krig, internering, slaveri, naturkatastrofer, vold og seksuelle overgrep. Denne typen erfaring befinner seg langt utenfor det en person normalt kan ta inn over seg, emosjonelt, kognitivt og psykisk, men samtidig havner svært mange mennesker i slike kriser. Selv om ulike katastrofale hendelser er universelle, så er den historiske, politiske og estetiske situasjonen til enhver tid forskjellig. Dette gjør at traumatiske reaksjoner er ulike, og at de krever en kontekstavhengig fortolkning både av den som er rammet, og av den som prøver å hjelpe. Som en kollektivt erfart hendelse er traumet interessant fordi det avdekker politisk og kulturelt variable måter å takle krisen på. Ikke minst på dette punktet kan den traumetatiserende litteraturen markere forskjeller og likheter mellom nasjoner og folkegrupper, og demonstrere avvik i fortolkningen av traumets problematikk mellom før og nå. Den formidler også relasjoner mellom makt og avmakt i en kjønn og seksuelt bestemt struktur og påtar seg ofte å tale offerets sak i en situasjon der offerstatusen i seg selv skyldes kjønn eller seksuell orientering.

Tematikk og problemstillinger

Prosjektet tar for seg norsk og europeisk narrativ litteratur fra de siste tjue årene, 1990-2010, som er en periode med stor bredde i denne typen diktekunst. På den ene siden har vi fortellinger om kriger og naturkatastrofer (andre verdenskrig, Vietnam, Irak og Afghanistan, Tsjernobyl, tsunamikatastrofen). På den andre siden har vi fortellinger om vold, voldtekt, incest, brå og uventede dødsfall. Den enkeltes personlige historie reflekterer gjerne den historiske konteksten, samtidig som forbindelseslinjene til fortellingens nåtid og til bokens utgivelsestidspunkt, uttrykker seg estetisk og normativt. Hva som er akseptabelt og mulig å fortelle, og hvordan, er helt avhengig av det ideologiske klimaet som til enhver tid råder, selv om litteraturen også tøyser disse ideologiske grensene.

Prosjektet bestemmes nærmere som en studie i *traumets litteraritet mellom erindring og skapelse*. Litterære traumefortellinger bygger på autentiske eller fiktive erfaringer og erindringer, og håndteringen av disse, men får sin konkretisering i en fortelling, den litterære skapelsen, som også ofte blir gjenstand for tematisering. Det er et spesielt nært forhold mellom erindring og litterær skapelse i traumelitteratur, siden traumet nettopp ikke kan erindres på noen uproblematisk måte. Derfor blir det også nødvendig å skape forsøksvisse fortellinger, som for å nærme seg traumet som erfaring. Traumefortellingene skal derfor ikke bare leses som estetiske forsøk på mimetisk rekonstruksjon, men som bevegelige modeller og

bilder på verden, der et diffust og mangfoldig spekter av eksistensielle, emosjonelle, sosiale og estetiske motiver blir prøvd ut. De taler ofte på én og samme tid bakover i historien og utover i samtiden, i en ambisjon om å gi en allegorisk, symbolsk eller analytisk kritikk av vår tid og av vår måte å ordne en verden på. Traumefortellinger har også gjerne et metarefleksivt nivå som gjør dem egnet til å diskutere deres litteraritet på et teoretisk plan.

Ut fra dette har prosjektet to overordnede problemstillinger:

1. Traumefortellinger reflekterer en tett sammenheng mellom et sosiokulturelt klima og en intim personlig erfaring. Traumer produseres i en bestemt ideologisk atmosfære, får sine individuelle og kollektive fortolkninger bestemt av, og blir behandlet i et spenningsforhold til den. Traumets litteraritet vil derfor alltid representere en kompleks sammenveving av individuelle opplevelser, kulturelle verdier, etikk og politiske maktforhold. Det er en viktig oppgave for prosjektet å *analysere disse forbindelsene slik de blir formulert i den litterære teksten som diskuterte normer*.

2. Traumefortellinger representerer i særlig grad en innovativ estetikk. Antakelsen baserer seg på kanoniserte forfatterskap som kjennetegnes av en produktiv kombinasjon av traumematikk og narrativ nyskaping (klassiske eksempler er Albert Camus, Virginia Woolf, Marguerite Duras, Alain Robbe-Grillet, W.E. Sebald og Herta Müller). Traumeerfaringens karakteristika ser ut til å legge til rette for en utforskende eksperimentering med form, slik at nye fortellemåter oppstår. Det er en viktig oppgave for prosjektet å *undersøke hvordan traumet blir fortalt og på hvilken måte dette styrer forståelsen av det traumatiske*.

Mål

Prosjektets mål kan sammenfattes i tre punkter:

1. Nærlesning og tolkning av utvalgte verk fra norsk og europeisk narrativ traumelitteratur i perioden 1990-2010 med særlig vekt på dens estetiske og innovative sider.

2. Kontekstualisering og sammenlikning av traumefortellinger på tvers av tema og nasjonalitet med sikte på å belyse relasjonene mellom politisk makt, sosiale normer og estetisk form.

3. På lengre sikt å utvikle et tverrfaglig forskningsmiljø og bidra til teoriutvikling innen feltet traumeforskning, nasjonalt og internasjonalt.

Teoretiske perspektiver

En traumatiserende hendelse og en traumatisk reaksjon er ikke det samme. Et godt eksempel på forskjellen gir Charles Dickens i et brev der han beretter om en togulykke ved Staplehurst i 1865. Han var selv en av de uskadde overlevende:

I don't want to be examined at the inquest and I don't want to write about it. I could do no good either way [...] I am keeping very quiet here. I have a – I don't know what to call it – constitutional [...] presence of mind, and was not in the least fluttered at the time. I instantly remembered that I had the MS. of a number with me, and clambered back into the carriage for it. But in writing these scanty words of recollection I feel the shake and am obliged to stop (Dickens 1938, 426).

Cathy Caruth påpeker at innholdet i en traumatisk hendelse ikke blir oppfattet fullt ut der og da, men at den synker inn etter hvert og på en slik måte at den blir erindret gjentatte ganger, for eksempel i form av flashbacks eller mareritt. Traumet er dermed en forsinket reaksjon på en hendelse, og i dette tidsmessige spennet oppstår traumets paradoksale karakter, som består

i at en ekstrem konfrontasjon med virkeligheten også er en total nummenhet overfor den. I den grad en erfaring er traumatisk, er det nettopp på grunn av kraften som oppstår i den temporale splittelsen. Forskyvningen i tid mellom hendelsen og traumet åpner derfor for en referanseproblematikk som får Caruth til å påpeke at traumet er referensielt bare i den forstand at det ikke blir erkjent som sådant i erfaringens øyeblikk, eller med andre ord at historien bare kan erkjennes idet den er utilgjengelig når den finner sted (Caruth 1995, 8).

Traumatiserte personer strever med å holde minnet om hendelsen på avstand, men blir hjemsøkt av bilder som han eller hun vegrer seg mot å se. De bildene som invaderer pasienten, er bemerkelsesverdig bokstavelige eller ikke-symbolske, hevder Caruth. Den traumeskapende hendelsen er derfor en bit historie, et historisk symptom, som har festet seg i bevisstheten og stadig vender tilbake (Caruth op.cit., 5). Samtidig fører den mentale nummenheten i katastrofens øyeblikk også til at hendelsens spor kan bli helt visket ut for bevisstheten. Hendelsen kan være så sterk at den ikke etterlater noe spor, men bare åpner et mentalt hull. Noen traumatiserte personer kan altså gå rundt og ikke vite hva hendelsen besto i eller hvorfor de lider. De kjenner virkningene på kroppen, men årsaken forblir ukjent. Dette er tilfelle med enkelte personer som er blitt utsatt for seksuelle overgrep i barndommen, og som ikke husker noen ting av det som har skjedd. Denne formen for glemsel kalles ”dissosiativ amnesi” og er betegnelsen for en glemsomhet som er langt mer omfattende enn normalt. Selv om kritikere av dette fenomenet hevder at en slik total glemsel er utroverdig, og at den manglende erindringen kan være en bevisst strategi for å beskytte seg selv ved ikke å fortelle, viser de fleste studier at en slik type glemsomhet er reell (Heskestad 2001).

En særlig oppmerksomhet de siste årene har vært viet pasienter som har glemt, men som begynner å huske igjen. Dette kalles ”recovered memory syndrome” og av motstanderne ”false memory syndrome”. Ifølge Marita Sturken har dette fenomenet dominert ikke bare vitenskapen, men også mediene og underholdningsindustrien i den grad at det er blitt et embleme på den amerikanske kulturen i dag. Dette skyldes den pirrende blandingen av familietragedie, seksuelt misbruk, fornektelse og offerproduksjon som Hollywood og tv-industrien ynder å eksponere. Sturkens poeng er at denne problematikken ikke hører hjemme i en tenkning rundt begreper som sant og falsk, og at empiriske studier av relasjonen mellom erfaring og minner essensielt sett ikke kan gi fullgode, endelige svar. Å rekonstruere en hendelse på grunnlag av minner, kan være helt umulig, for rekonstruerte minner er jo også selv et produkt av en nåtidig kontekst. I stedet foreslår hun å belyse problematikken langs et kontinuum mellom sant og falsk, og å forstå den som et komplekst kulturelt fenomen:

To say that recovered memories are part of cultural memory means, among other things, that the question of their origins and relationship to experience must necessarily be thought of as a complex mix of narrative, displacement, shared testimony, popular culture, rumor, fantasy, and collective desire (Sturken 1999, 233-34).

På grunn av den essensielle rollen som hukommelse og glemsel spiller i traumeproblematikken, er mye forskning viet minner. Man skiller gjerne mellom tre typer minner, der den ene er rutinemessig, refleksaktig og automatisk. Det handler om at vi har lært og internalisert bestemte atferdsmønstre og gjentar dem fordi det har vist seg å fungere. Den andre typen kalles narrative minner og skiller seg fra de rutinemessige minnene ved at de er knyttet til affektive og emosjonelle opplevelser, og nettopp derfor blir de også lett husket. Mieke Bal bruker Marcel Prousts roman *På sporet av den tapte tid* som eksempel på minner som endrer seg fra å være sovende rutineminner til å bli minner med fornyet affektiv energi, som så blir lenket sammen til et narrativ. Dette får Bal til å hevde at minner er en aktivitet som befinner seg i nåtiden. Den tredje typen er knyttet til traumer og kalles traumatisk minne. Det består i at traumatiske hendelser i fortiden vedvarer å okkupere bevisstheten enten ved en voldsom livaktighet eller ved at de motsetter seg å bli integrert i den viljestyrte minneprosessen. Dette fører til at traumatisk minne nærmest er å forstå som en kontradiksjon

fordi de ikke lar seg føye inn i et narrativ, enten fordi traumatiske hendelser gjenoppleves som dramatiserte bilder uten narrativ sammenheng, eller fordi de befinner seg "utenfor" subjektet (Bal 1999, viii).

I et essay om vanskene ved å gjøre traumeerfaringer om til fortellinger, drøfter van der Kolk og van der Hart (1995) to ulike reaksjonsmønstre, nemlig fortrenkning og dissosiasjon. Der Freud og hans kollega Janet mente at disse mekanismene var nokså like, understreker de forskjellen. Fortrenkning er ifølge disse forskerne en vertikal prosess der et minne skubbes nedover til det ubevisste, slik at subjektet ikke lenger har tilgang til det. Det manifesterer seg bare i form av symbolske og indirekte indikasjoner på sin eksistens. Dissosiasjon er en horisontal prosess der et minne utspalter seg i et alternativt spor og materialiserer seg som en sidefortelling. Samtidig understreker de at de to typene ikke alltid kan holdes fra hverandre. Mieke Bal legger narratologiske begreper på disse prosessene og påpeker at de fortrenkte minnene vil fungere som ellipser i fortellingen, mens de dissosiative oppsplittingene skaper alternative fortellinger eller paralepser (Bal op.cit., ix).

Betydningen av å gjøre traumatiske erfaringer om til sammenhengende fortellinger, er viktig for å gjenopprette et selv og å reintegrere den traumatiserte personen i et sosialt fellesskap. Narrativer er en hjelp til å skape sammenhenger mellom før og nå i livet, og å konstruere en identitet. Den traumatiske hendelsen kan tolkes som et innbrudd i en identitet som er konstruert over sammenhengene mellom før og nå. Men dessuten er de narrative minnene grunnleggende sosiale. De skapes og videreutvikles i en sosial kontekst; de bidrar til å gi mening til en felles fortid; og de inviterer til respons i form av sympatisering, overraskelse, avsky eller skrekk. De traumatiske gjenopplevelsene er tragisk ensomme, ordløse, ufleksible og rigide; de har ingen sosial komponent; de henvender seg ikke til noen, og pasienten reagerer ikke på andre mennesker. Det er derfor en logisk følge at behandling vil bestå i å få pasienten til å interagere med andre mennesker og bli i stand til å forme sine minner til fortellinger. Som S.J. Brison skriver, så handler det om å restaurere et nedbrutt selv gjennom fortalte minner (Brison 1999, 41).

Traumatiske minner er mer knyttet til kroppen enn narrative minner; man snakker om kroppsminner. De representerer en slags somatisk hukommelse som er fragmentarisk og flytende og består av bilder, lyder, lukter og andre sterke sansninger. Typisk er også at de er helt utenfor mental kontroll og produserer sinne, angst, gråt og en følelse av at kroppen ikke henger sammen. Identiteten er blitt borte; det gamle jeget finnes ikke lenger, og det er også umulig å se for seg at det har noen fremtid. Den temporale kontinuiteten som danner basis for konstruksjonen av et individ, mistes ut av syne. Verken fortid eller fremtid gir subjektet meningsfulle horisonter å skape en livsbue ut ifra. Den manglende evnen til å huske sine tidligere følelser og se seg selv i fremtiden, skaper en nummenhet som ødelegger motivasjonen for å rekonstruere en fortelling.

I denne sammenhengen skal vi også betrakte vitnesbyrdet. Mye er sagt og skrevet om behovet for å fortelle om forferdelige ting som er rammet en selv eller andre, ikke minst om ekstreme påkjenninger over lang tid, slik som et opphold i en konsentrasjonsleir (Felman and Laub 1992, Krystal 1995, Agamben 2002, Lothe 2006, 2008). Her oppstår ulike reaksjoner, for eksempel det å føle skyld og skam fordi en har overlevd, og følelsen av at det som man har sett og hørt, er så fryktelig at man savner språk for det. Det man har vært vitne til, er umulig å bære vitnesbyrd om. Det er dessuten ikke lett å være vitne til vitnesbyrdet, det vil si høre på fortellingen og vise empati, fordi det i en viss grad blir det samme som å dele en erfaring som er vond å ta inn over seg. Jakob Lothe har fremhevet de etiske aspektene ved vitnesbyrdsfortellinger (Lothe 2008). Shoshana Felman og Dori Laub skriver om vitnesbyrdets krise i forbindelse med Holocaust. Dette var en så rystende historisk prosess at den må betraktes som en hendelse uten vitner, en hendelse som eliminerer sitt eget vitne. Nazistenes utryddelser var også et angrep på vitnene til deres forbrytelser (Felman and Laub 1992).

Traumatiserte personer opplever ofte et moralsk krav om å berette, samtidig som de føler hjelpeløshet og maktesløshet overfor dette kravet. Å vitne om traumatiske erfaringer, er heller ikke nødvendigvis helsebringende. Det er for enkelt å anta at bare den traumatiserte får fortalt sin historie, så vil problemet være løst, og det kan derfor føles som en ytterligere krenkelse at den som lytter, kan tro noe slikt. Hovedpersonen i Herta Müllers roman *Atemschaukel* (2009), som er basert på historien til den tyskrumenske forfatteren Oskar Pastior, tilbringer fem år i en russisk arbeidsleir. Etter hjemkomsten prøver han å skrive ned sine erfaringer, men opplever at ingen vil lytte eller lese, og at han dessuten ikke makter å fortelle hele sannheten. Han ser på seg selv som et falskt vitne og blir et bevis på hvordan erindringer arbeider både med og mot fortellingen. Müllers roman er dessuten et interessant eksempel på hvordan en traumatisk tilstand er kompleks, idet den lar et nåtidig traume (reaksjoner på umenneskelig behandling i fangeleiren) reaktivere et infantilt traume (separasjon fra moren), samt at det den eldre fortelleren ser ut til endelig å kunne bekjenne, handler om hans egen forbudte (homo)seksualitet (Langås 2010).

Vitnemålet kan gjenoppfriske, forstørre eller intensivere traumer og føre til selvskadende og suicidal atferd (Felman and Laub 1992, Agamben 2002). Traumefortellinger handler ofte om destruktive impulser og introvert eller ekstrovert vold. Men volden blir gjort litterært ”meningsfull” idet den inngår i en sosial og historisk forståelsesramme, jf. Toni Morrisons *Beloved* (1987), som gir en intens skildring av slaveriets traumatiserende effekter (Vickroy 2002). Romaner og fortellinger fra de siste tjue årene er også som regel skrevet som sekundære vitnesbyrd, det vil si av forfattere som selv ikke har opplevd krig og internering. Begrepet ”sekundäre Zeugenschaft” er lansert av Ulrich Baer i et forsøk på å beskrive den erindringen som finner sted i litterære tekster som går i kritisk dialog med primære vitnesbyrd eller øyenvitnefortellinger (Baer 2000). Vårt materiale består først og fremst av slike sekundære fortolkninger, og et viktig tema blir hvordan de primære vitnesbyrdene inngår i vår tids litterære konstruksjoner. Dette skjer nemlig ofte, enten fortellingen handler om fortidens traumer eller den handler om hendelser i vår tid (f.eks. Sebald 2001, Linnestå 2007, Heivoll 2008, Müller 2009).

Delprosjekter

1. Traumefortellinger fra intimsfæren. Prosjektleder: Unni Langås

En grunnleggende idé er at traumatiserende hendelser blir – og må bli – fortolket, både av den som opplever hendelsen, av den som forholder seg til den som hjelper, venn eller pårørende, og av det sosiale, medisinske, historiske og psykoanalytiske apparatet som produserer diskursene i feltet. Disse fortolkningene skapes i kulturen som en vekselvirkning mellom fag og folkemening, jamfør tilsvarende prosesser knyttet til kulturdiagnoser som hysteri, melankoli og stress (Johannisson 2009), og de bestemmer i stor grad hvordan den traumatiserte personen opplever seg selv og lar seg styre av sin lidelse. Tine K. Jensen skriver i en artikkel om mødres mistanke om seksuelle overgrep, at de strever med å forstå sine barns uttalelser, og at de henter ulike fortolkningsalternativer ut fra normer i kulturen om hva som er normal og unormal atferd både for mor og barn (Jensen 2002). Det er disse normene i kulturen vi her vil forsøke å beskrive. I litteraturen kan vi se hvordan traumets mening blir skapt i en spenning mellom verkets selvstendige utforming og en konfrontasjon med ulike normative mønstre for etisk, kjønnsideologisk og terapeutisk respons. Litteraturen fanger opp og resirkulerer slike forståelsesmåter samtidig som den bidrar til å skape nye.

I dette delprosjektet skal vi undersøke norsk og europeisk samtidslitteratur som tematiserer traumatiske reaksjoner på ulike typer overgrep og tap av nære personer. De siste tretti årene har vi sett en økende interesse for denne problematikken, både i litteraturen og i offentligheten for øvrig, og vi kan trygt snakke om en brutalisering av medienes og kunstens

skildringer fra intimsfæren. Herbjørg Wassmos prisbelønte romantriologi om Tora nevnes gjerne som et gjennombrudd for den eksplisitte fremstillingen av seksuelt misbruk av et barn og hennes videre utvikling mot psykose (Wassmo 1981, 1983, 1986). Mens Wassmos estetiske form er den realistisk-psykologiske romanen med trekk av melodrama, henter de toneangivende traumefortellingene fra perioden 1990-2010 retoriske, narrative og estetiske impulser fra den modernistiske tradisjonen og er i større grad orientert mot en utforskning av språk og sjanger. De har også gjerne en selvreflekterende dimensjon og knytter an til innovative former på kunstscenen for øvrig, f.eks. medieoverskridende interart- og multimediaproduksjoner og problematiseringer av forholdet mellom fiksjon og virkelighet (Timm Knudsen og Thomsen 2002, Behrendt 2006).

Problemstillingen for dette delprosjektet er å undersøke det litterære eksperimentets interaksjon med intimbaserte traumer.

Noen eksempler:

Jon Fosses prosa er nyskapende med sitt rytmiske, repeterende, musikalske språk og sine glidende overganger mellom ulike fortellerposisjoner og synsvinkler. Så å si alltid kretser denne narrative stilen om en fortidig hendelse som skaper uro, angst og trang til meddelelse hos den/de som beretter. Alle Fosses store romaner (*Naustet* (1991), *Melancholia I* (1995) og *II* (1996), *Morgon og kveld* (2000), *Det er Ales* (2004)) er konstruert som slike fortellinger fra et traumatisert jeg om hans eller hennes strev med å forstå og uttrykke sine reaksjoner.

Mara Lees roman *Ladies* (2007) beskriver traumatiserte kvinner som påfører hverandre smerte, og hvorav en av dem til slutt tar sitt eget liv i et selvmordsattentat mot et kunstgalleri. Det samfunnsmessige aspektet blir i romanen på karakteristisk vis understreket ved at traumene utvikles i tett relasjon til senmoderne familiemønstre, intimitetsnormer og kunst- og medierepresentasjoner. Estetisk er romanen en ironisk italesettelse av underholdningssjangeren chick-lit (Heimen 2010).

Mer politisk er finske Sofi Oksanens roman *Utrenskning* (2009, norsk utgave 2010), der den russiske okkupasjonen av Estland infiltreres tematisk i fortellinger om langvarig psykisk stress, seksuelt misbruk og tvangsprostituasjon, og hvor kvinnenes voldelige reaksjonsform forberedes og forstås som et forventet resultat av uutholdelige lidelser. Også Sara Stridsbergs roman *Drömfakulteten. Tillägg till sexualteorin* (2006) kan leses som en utforskning av en traumatisert person (Valerie Solanas) og de incestuøse overgrepene betydning for hennes senere politiske og kunstneriske utvikling (Simonhjell 2007).

Prosjektet vil både kartlegge ulike bidrag til denne tematikken (i norsk og nordisk ramme) og gjøre analytiske dypdykk i enkelte tekster.

2. Traumets figurasjoner hos W.G. Sebald og Héléne Cixous. Prosjektleder: Ingrid Nielsen

Dette prosjektet vil undersøke traumets figurasjoner i W.G. Sebalds og Héléne Cixous prosaverk. Forsøket på å erindre traumet er selve navet både i Sebalds essayistisk reflekterende prosafiksjoner (*Schwindel. Gefühle* (1990), *Die Ausgewanderten: Vier lange Erzählungen* (1992) og *Austerlitz* (2001)) og i Cixous' ekspressive og eksperimentelle erindringsprosa (trilogien *OR – les lettres de mon père* (1997), *Osnabrück* (1999), *Les rêveries de la femme sauvage. Scènes primitives* (2000)).

I Sebalds prosa dreier det seg gjennomgående om den nære historiens katastrofe – holocaust – og dens konsekvenser for enkeltmennesker: tap, ubotelig ensomhet, mangel på relevant språk, galskap og dødslengsel. De fremstilte personene i Sebalds prosa lever sine liv "etter" traumet, og konfronteres med og søker seg noen ganger også henimot ukjente, nesten glemte og språkløse traumatiske erfaringer i fortid, som de forsøker å avdekke, artikulere og

forstå. I Cixous' prosa er holocaust et bakteppe for fortellerens erindringer, men fokuset er likevel annerledes enn hos Sebald: Her dreier det seg om barnets traumer i forhold til foreldre, storfamilie og omgivelser: adskillelse, død, rasisme og sosial relegering i en av de franske koloniene, i Algerie.

Hos både Sebald og Cixous erindres steder, mennesker og traumatiske hendelser som ikke lenger er, eller som ikke lenger er nærværende, og som dermed må gjen-skapes gjennom fortelling: imaginært og språklig. Prosjektets hypotese er at fortellernes ønske om å erindre og avdekke fortiden, fører til skapende språkpraksiser, som på ulike vis foruroliger vår fenomenale verden.

Problemstillingen for dette delprosjektet er å undersøke hvordan forsøket på iverksette en avdekkende fortelling i Sebalds og Cixous' prosaverk blir til skapende språkhandling.

Forsøket på å erindre de avgjørende, men delvis eller helt glemte traumene, slik at det språkløse kan bli til innsikt, innebærer en skapende språkhandling. Når de traumatiske erfaringene i fortid ikke kan benevnes eller representeres direkte, må skapes språklig, og altså figureres. Traumene figureres imidlertid på vidt ulike måter hos Sebald og Cixous.

I Sebalds prosa er det katakresen som er den dominerende figuren. Konfrontert med språkløse sanseinntrykk og formløse erindringsbrokker, skaper de ulike fortellerne hos Sebald ofte katakreser, altså figurer som står for språkløse fenomener. Disse katakresene blir imidlertid stående som tentative, foreløpige og semantisk ambige. Forsøket på å gripe de avgjørende hendelsene i fortid, bidrar paradoksal nok til å spre betydning, og følgelig: til å utsette erindringen av og innsikten i traumet. Og nettopp fordi fortellingene på avgjørende punkter blir stående som forsøksvise henvisninger, blir det også nødvendig å fortelle videre, for slik å kunne skape nye utkast. I prosjektet vil det legges stor vekt på å undersøke hvordan katakresene i Sebalds prosa formes, og hvordan de fungerer, som avdekkende strategi og som skapende teksthandling.

I Cixous' prosa er det på sin side metonymien, en betydningsoverføring basert på nærhetsrelasjon, som fremstår som den fremherskende figuren: For fortelleren i Cixous' trilogi fører den traumatiske erfaringen av avgjørende tap til en skrift der ordningen av en fenomenal verden har falt sammen. I stedet skrives det frem en virkelighet av "umulige" og paradoksale nærhetsrelasjoner som grunner i metonymiske språkmønstre. Prosjektet vil særlig vie oppmerksomhet til den sanseerfaringen som oppstår når fortelleren skaper metonymiske forskyvninger: når hun (imaginært) "trer inn i" morens blick, når hun gjennom selve skriveakten gjenoppretter en slags kroppslig forbindelse til den tapte faren, samtidig som hun tematiserer denne nærheten som språkskapt og midlertidig.

Prosjektet vil analytisk konsentrere seg om Sebalds og Cixous' tekster, men vil også undersøke andre europeiske litterære figurasjoner av traumets erfaring (for eksempel metaforiske mønstre i Patrick McGraths roman *Trauma* (2008) og den allegoriske figurasjonen i Hugo Claus' roman *Le chagrin des Belges* (1990)).

Litteratur

- Agamben, Giorgio 2002: *Remnants of Auschwitz. The Witness and the Archive*. New York: Zone Books
- Baer, Ulrich (red.) 2000: "Niemand zeugt für den Zeugen." *Erinnerungskultur und historische Verantwortung nach der Shoah*. Frankfurt am Main: Rowohlt Verlag
- Bal, Mieke 1999: "Introduction," in Bal et. al. 1999
- Bal, Mieke, Jonathan Crewe, and Leo Spitzer (eds.) 1999: *Acts of Memory. Cultural Recall in the Present*, Hanover and London: Dartmouth College. The University Press of New England
- Behrendt, Poul 2006: *Dobbeltkontrakten. En æstetisk nydannelse*. København: Gyldendal
- Caruth, Cathy (ed.) 1995: *Trauma. Explorations in Memory*, Baltimore: The Johns Hopkins University Press
- 1996: *Unclaimed Experience. Trauma, Narrative, and History*, Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press

- Cixous, Hélène 1997: *OR – les lettres de mon père*, Paris: Editions des Femmes
 ——— 1999: *Osnabrück*, Paris: Editions des Femmes
 ——— 2000: *Les rêveries de la femme sauvage. Scènes primitives*, Paris: Galilée
- Delbo, Charlotte 1995: *Auschwitz and After*. Translated by Rosette C. Lamont. New Haven: The Yale University Press
- Dickens, Charles 1938: *The Letters*. Ed. by Walter Dexter, Vol. III. Bloomsbury: The Nonesuch Press
- Felman, Shoshana and Dori Laub, M.D. 1992: *Testimony. Crises of Witnessing in Literature, Psychoanalysis, and History*, New York and Oxon: Routledge
- Fosse, Jon 1991: *Naustet*. Roman. Oslo: Det Norske Samlaget
 ——— 1995: *Melancholia I*. Roman. Oslo: Det Norske Samlaget
 ——— 1996: *Melancholia II*. Roman. Oslo: Det Norske Samlaget
 ——— 2004: *Det er Ales*. Roman. Oslo: Det Norske Samlaget
- Heimen, Birgitte Susanne 2010: *Traumer og kunst. Et psykoanalytisk blikk på Mara Lees Ladies*, masteroppgave, Universitetet i Agder
- Heivoll, Gaute 2008: *Himmelarkivet*. Oslo: Tiden
- Heskestad, Stig 2001: "Mistet og funnet – minner om seksuelle overgrep i barndommen," Tidsskrift for Den norske lægeforening, nr. 20, 121: 2386-9
- Jensen, Tine K. 2002: "Mistanke om seksuelle overgrep. Foreldres fortolkninger som kulturell praksis," i Kirsten Thorsen og Ruth Toverud (red.): *Kulturpsykologi. Bevelgelser i livsløp*. Oslo: Universitetsforlaget
- Johannisson, Karin 2009: *Melankoliska rum. Om ångest, leda och sårbarhet i förfluten tid och nutid*. Stockholm: Bonnier
- Krystal, Henry 1995: "Trauma and Aging: A Thirty-Year Follow-Up," in Caruth 1995
- Langås, Unni 2010 (under publisering): "Alltid skyldig. Om Herta Müllers roman *Atemschaukel*," *Vagant*, nr. 2
- Lee, Mara 2007: *Ladies*. Roman. Stockholm: Albert Bonniers Förlag
- Linnestå, Aasne 2007: *Krakow*. Roman. Oslo: Aschehoug
- Lothe, Jakob, Anette Storeide (red.): *Tidsvitner. Fortellinger fra Auschwitz og Sachsenhausen*. Oslo: Gyldendal
- Lothe, Jakob 2008: "Forteljning, vitnesbyrd, fiksjon: Narrative presentasjonsformer av Holocaust," *Årbok*. Oslo: Det Norske Videnskapsakademi
- Morrison, Toni 1987: *Beloved*. Novel. New York: Knopf
- Müller, Herta 2009: *Atemschaukel*. Roman. München: Hanser Verlag
- Oksanen, Sofi 2010: *Utrenskning*. Roman. Oslo: Oktober forlag
- Sebald, W.G. 1990: *Schwindel. Gefühle*, Frankfurt am Main: Eichborn
 ——— 1992: *Die Ausgewanderten: Vier lange Erzählungen*, Frankfurt am Main: Eichborn,
 ——— 1999: *Die Ringe des Saturn. Eine Englische Wallfahrt*. München: Hanser Verlag
 ——— 2001: *Austerlitz*. München: Hanser Verlag
- Simonhjell, Nora 2009: "en flod av ensamhet att drukna i." Om Sara Stridsbergs *Drömfakulteten*, Norsk litterær årbok, Oslo Det Norske Samlaget
- Stridsberg, Sara 2006: *Drömfakulteten. Tillägg till sexualteorin*. Stockholm: Bonniers
- Sturken, Marita 1999: "Narratives of Recovery: Repressed Memory as Cultural Memory," in Bal et.al. 1999
- Timm Knudsen, Britta og Bodil Marie Thomsen 2002: *Virkelighedshunger. Nyrealismen i visuel optik*. København: Tiderne Skifter
- Torvund, Helge 2008: *Sjelsord. Terapi, poesi og hypnose*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- van der Kolk, Bessel A. and Onno van der Hart 1995: "The Intrusive Past: The Flexibility of Memory and the Engraving of Trauma," in Caruth 1995
- Vickroy, Laurie 2002: *Trauma and Survival in Contemporary Fiction*, Charlottesville and London: University of Virginia Press
- Wassmo, Herbjørg 1981: *Huset med den blinde glassveranda*, Oslo: Gyldendal
 ——— 1983: *Det stumme rommet*, Oslo: Gyldendal
 ——— 1986: *Hudløs himmel*, Oslo: Gyldendal